

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a doua)

21 noiembrie 2013*

„Ajutoare de stat — Articolele 107 TFUE și 108 TFUE — Avantaje acordate de o întreprindere publică care exploatează un aeroport unei companii aeriene low-cost — Decizie de deschidere a procedurii oficiale de investigare a acestei măsuri — Obligația instanțelor statelor membre de a se conforma aprecierii Comisiei privind existența unui ajutor, efectuată în această decizie”

În cauza C-284/12,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Oberlandesgericht Koblenz (Germania), prin decizia din 30 mai 2012, primită de Curte la 7 iunie 2012, în procedura

Deutsche Lufthansa AG

împotriva

Flughafen Frankfurt-Hahn GmbH,

cu participarea:

Ryanair Ltd,

CURTEA (Camera a doua),

compusă din doamna R. Silva de Lapuerta, președinte de cameră, și domnii J. L. da Cruz Vilaça, G. Arestis, J.-C. Bonichot și A. Arabadjiev (raportor), judecători,

avocat general: domnul P. Mengozzi,

grefier: domnul K. Malacek, administrator,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 11 aprilie 2013,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru Deutsche Lufthansa AG, de A. Martin-Ehlers, Rechtsanwalt;
- pentru Flughafen Frankfurt-Hahn GmbH, de T. Müller-Heidelberg, Rechtsanwalt;
- pentru Ryanair Ltd, de G. Berrisch, Rechtsanwalt;
- pentru guvernul german, de T. Henze și de K. Petersen, în calitate de agenți;

* Limba de procedură: germana.

- pentru guvernul belgian, de T. Materne și de J.-C. Halleux, în calitate de agenți, asistați de A. Lepière, avocate;
 - pentru guvernul olandez, de M. Noort și de C. Wissels, în calitate de agenți;
 - pentru guvernul polonez, de B. Majczyna și de M. Szpunar, în calitate de agenți;
 - pentru Comisia Europeană, de V. Di Bucci și de T. Maxian Rusche, în calitate de agenți,
- după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 27 iunie 2013,
pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolelor 107 TFUE și 108 TFUE.
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între Deutsche Lufthansa AG (denumită în continuare „Lufthansa”), pe de o parte, și Flughafen Frankfurt-Hahn GmbH (denumită în continuare „FFH”), operatorul aeroportului Frankfurt-Hahn (Germania), pe de altă parte, având ca obiect încetarea și recuperarea ajutoarelor de stat pe care FFH le-ar fi acordat Ryanair Ltd (denumită în continuare „Ryanair”).

Cadrul juridic

- 3 Articolul 3 din Regulamentul (CE) nr. 659/1999 al Consiliului din 22 martie 1999 de stabilire a normelor de aplicare a articolului [108 TFUE] (JO L 83, p. 1, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 41), intitulat „Clauza suspensivă”, are următorul cuprins:

„Ajutorul care trebuie notificat în temeiul articolului 2 alineatul (1) nu poate fi acordat decât în cazul în care Comisia a adoptat sau este considerată a fi adoptat o decizie de autorizare a acestuia.”

- 4 Articolul 4 din regulamentul menționat, intitulat „Examinarea preliminară a notificării și deciziile Comisiei”, prevede la alineatele (2)-(4) următoarele:

„(2) În cazul în care, după o examinare preliminară, Comisia constată că măsura notificată nu constituie un ajutor, ea consemnează acest lucru printr-o decizie.

(3) În cazul în care, după o examinare preliminară, Comisia constată că nu există îndoieli privind compatibilitatea unei măsuri notificate cu piața comună, în măsura în care intră în sfera de aplicare a articolului [107 alineatul (1) TFUE], aceasta decide că măsura este compatibilă cu piața comună [...]

(4) În cazul în care, după o examinare preliminară, Comisia constată că există îndoieli privind compatibilitatea unei măsuri notificate cu piața comună, aceasta decide să inițieze procedura prevăzută la articolul [108 alineatul (2) TFUE] (denumită în continuare «decizie de deschidere a procedurii oficiale de investigare»).

- 5 Articolul 6 din regulamentul menționat, intitulat „Procedura oficială de investigare”, prevede la alineatul (1):

„Decizia de a deschide procedura oficială de investigare sintetizează elementele relevante de fapt și de drept, include o evaluare preliminară a Comisiei cu privire la caracterul de ajutor de stat al măsurii propuse și indică îndoielile privind compatibilitatea acesteia cu piața comună. Prin decizie, se solicită statului membru în cauză și celorlalte persoane interesate să își prezinte observațiile într-un termen stabilit, care în mod normal nu depășește o lună. [...]”

- 6 Articolul 7 din același regulament, intitulat „Decizii ale Comisiei de închidere a procedurii oficiale de investigare”, prevede:

„(1) Fără a aduce atingere articolului 8, procedura oficială de investigare se încheie printr-o decizie, în conformitate cu alineatele (2)-(5) din prezentul articol.

(2) În situația în care Comisia constată, dacă este cazul în urma modificărilor efectuate de statul membru în cauză, că măsura notificată nu constituie ajutor de stat, acest fapt se consemnează printr-o decizie.

(3) În situația în care Comisia constată, dacă este cazul în urma modificărilor efectuate de statul membru în cauză, că au fost eliminate îndoielile privind compatibilitatea măsurii notificate cu piața comună, aceasta decide că ajutorul este compatibil cu piața comună [...]

(4) Comisia poate preciza într-o decizie pozitivă condiții [...] și poate impune obligații [...]

(5) În cazul în care constată că ajutorul notificat nu este compatibil cu piața comună, Comisia decide că acesta nu va fi acordat [...]

(6) Deciziile prevăzute la alineatele (2), (3), (4) și (5) se adoptă de îndată ce îndoielile menționate la articolul 4 alineatul (4) au fost eliminate. În măsura posibilă, Comisia adoptă o decizie în termen de 18 luni de la inițierea procedurii. [...]

[...]”

- 7 Articolul 11 din Regulamentul nr. 659/1999, intitulat „Ordinul de suspendare sau de recuperare provizorie a ajutorului”, prevede:

„(1) După ce îi acordă statului membru în cauză posibilitatea de a-și prezenta observațiile, Comisia poate adopta o decizie prin care îi solicită statului membru să suspende acordarea oricărui ajutor ilegal până la adoptarea de către Comisie a unei decizii privind compatibilitatea ajutorului cu piața comună [...]

(2) După ce îi acordă statului membru în cauză posibilitatea de a-și prezenta observațiile, Comisia poate adopta o decizie prin care îi solicită statului membru recuperarea provizorie a oricărui ajutor ilegal, până la adoptarea unei decizii privind compatibilitatea ajutorului cu piața comună [...]

[...]”

- 8 Articolul 12 din acest regulament, intitulat „Nerespectarea unui ordin”, prevede:

„În cazul în care statul membru nu respectă un ordin de suspendare sau de recuperare, Comisia este îndreptățită, în cursul examinării fondului chestiunii pe baza informațiilor disponibile, să sesizeze direct [Curtea] și să îi solicite acesteia să declare că nerespectarea constituie o încălcare a tratatului.”

- 9 Conform articolului 13 din regulamentul menționat, intitulat „Deciziile Comisiei”:

„(1) În urma examinării posibilului ajutor ilegal, se adoptă o decizie în temeiul articolului 4 alineatul (2), (3) sau (4). În cazul deciziilor de a deschide o procedură oficială de investigare, procedura se încheie printr-o decizie în temeiul articolului 7 [...]

(2) În cazul unui posibil ajutor ilegal și fără a se aduce atingere articolului 11 alineatul (2), Comisia nu este obligată să respecte termenul prevăzut la articolul 4 alineatul (5) [și la] articolul 7 alineatele (6) și (7).

[...]”

Litigiul principal și întrebările preliminare

- 10 FFH, operatorul aeroportului civil Frankfurt-Hahn, era deținută, până în luna ianuarie 2009, de Fraport AG în cotă de 65 %, de landul Renania Palatinat în cotă de 17,5 % și de landul Hessen în cotă de 17,5 %. Fraport AG este o societate pe acțiuni cotate la bursă și al cărei pachet majoritar de acțiuni este deținut de Republica Federală Germania, de landul Hessen și de orașul Frankfurt am Main.
- 11 De la începutul activității sale, FFH a generat pierderi anuale de mai multe milioane de euro. La 31 decembrie 2011, aceste pierderi erau în cuantum de aproximativ 197 de milioane de euro. Până în anul 2009, pierderile respective au fost suportate de Fraport AG pe baza unui acord de transfer al rezultatelor. La 1 ianuarie 2009, Fraport AG a vândut însă părțile sale în FFH landului Renania Palatinat la prețul simbolic de 1 euro. Acest transfer ar fi fost motivat de imposibilitatea de a introduce o taxă privind pasagerii pentru a diminua pierderile generate de aeroportul Frankfurt-Hahn, pentru motivul că Ryanair intenționa să părăsească aeroportul dacă ar fi fost introdusă o astfel de taxă.
- 12 Ryanair este o companie aeriană low-cost care constituie mai mult de 95 % din traficul de pasageri al aeroportului Frankfurt-Hahn. Conform baremului tarifelor acestui aeroport din anul 2001, companiile aeriene care îl utilizau trebuiau să plătească un tarif de 4,35 euro pentru fiecare pasager care pleacă de pe respectivul aeroport. Cu toate acestea, pentru Ryanair nu a fost facturată nicio taxă de decolare, de apropiere de aeroport, de aterizare sau de utilizare a infrastructurii aeroportului, întrucât aceasta a utilizat exclusiv avioane care, conform baremului menționat, îi dădeau dreptul la scutire, și anume avioane a căror greutate la decolare este cuprinsă între 5,7 și 90 de tone.
- 13 Baremul tarifelor aeroportului Frankfurt-Hahn din anul 2006 se bazează pe o grilă stabilită în funcție de numărul de pasageri transportați pe an de o companie aeriană de pe acest aeroport, intervalul fiind cuprins între 5,35 euro pentru un număr mai redus de 100 000 de pasageri pe an și 2,24 euro începând de la 3 milioane de pasageri. În plus, acest barem subordonează scutirea de taxele de aterizare și de decolare, precum și de cele referitoare la prestarea de servicii de navigație aeriană și de servicii de handling la sol condiției ca durata de handling la sol să nu depășească 30 de minute. Baremul menționat prevede și acordarea unui „ajutor pentru comercializare” în scopul deschiderii unor noi rute aeriene. Cuantumul acestui ajutor este stabilit în funcție de volumul total de pasageri transportați de compania aeriană în cauză. Ryanair a beneficiat de ajutorul menționat.
- 14 Întrucât a considerat că practicile comerciale puse în aplicare de FFH constituiau un ajutor de stat care nu a fost notificat Comisiei și, așadar, care a fost acordat cu încălcarea articolului 108 alineatul (3) TFUE, Lufthansa a sesizat la 26 noiembrie 2006 Landgericht Bad Kreuznach cu o cerere prin care s-a solicitat recuperarea sumelor plătite Ryanair cu titlu de „ajutor pentru comercializare” în cursul anilor 2002-2005 și a sumelor corespunzătoare reducerilor tarifelor de aeroport de care Ryanair ar fi beneficiat în anul 2003, ca urmare a aplicării baremului din anul 2001, precum și încetarea oricărui ajutor în favoarea Ryanair.

- 15 Întrucât cererea sa a fost respinsă, Lufthansa a formulat apel la Oberlandesgericht Koblenz. Acțiunea sa fiind respinsă, aceasta a sesizat Bundesgerichtshof cu recurs. Printr-o hotărâre din 10 februarie 2011, Bundesgerichtshof a anulat hotărârea pronunțată de Oberlandesgericht Koblenz și a trimis cauza la această din urmă instanță pentru a stabili dacă articolul 108 alineatul (3) TFUE fusese încălcat.
- 16 Prin Decizia din 17 iunie 2008, Comisia a inițiat procedura oficială de investigare în sensul articolului 108 alineatul (2) TFUE în ceea ce privește eventualele ajutoare de stat acordate de Republica Federală Germania către FFH și către Ryanair (JO 2009, C 12, p. 6). Printre măsurile avute în vedere prin această decizie figurează reducerea tarifelor de aeroport, precum și dispozițiile în materie de ajutor pentru comercializare în favoarea Ryanair. În decizia menționată, Comisia a ajuns la concluzia preliminară potrivit căreia fiecare dintre măsurile în cauză era selectivă și constituia un ajutor de stat în sensul articolului 107 alineatul (1) TFUE, cu excepția cazului în care aceasta respecta principiul investitorului privat. În ceea ce privește principiul menționat, Comisia a arătat că, pe baza informațiilor de care dispunea la momentul adoptării Deciziei din 17 iunie 2008, tarifele de aeroport plătite de Ryanair nu erau suficiente pentru a acoperi costurile suportate de FFH.
- 17 În aceste condiții, Oberlandesgericht Koblenz a adresat Comisiei o solicitare de aviz în temeiul punctului 3.2 din Comunicarea Comisiei privind aplicarea normelor referitoare la ajutoarele de stat de către instanțele naționale (JO 2009, C 85, p. 1). În avizul său, Comisia a precizat că nu era necesar ca Oberlandesgericht Koblenz să aprecieze el însuși dacă măsurile în cauză puteau sau nu puteau fi calificate drept ajutoare de stat, din moment ce instanța respectivă se putea întemeia pe Decizia sa din 17 iunie 2008 în scopul de a deduce din aceasta toate consecințele care rezultă din încălcarea articolului 108 alineatul (3) TFUE. În ceea ce privește fondul, Comisia a precizat că măsurile în cauză erau, în același timp, imputabile statului și selective.
- 18 Totuși, întrucât a considerat că îi revine obligația să stabilească dacă măsurile în cauză constituie ajutoare de stat și întrucât avea dubii în special privind caracterul selectiv al acestor măsuri, Oberlandesgericht Koblenz a hotărât să suspende procedura și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:
- „1) O decizie necontestată a Comisiei de deschidere a procedurii oficiale de investigare în conformitate cu articolul 108 alineatul (3) a doua teză TFUE are drept consecință faptul că, în ceea ce privește aprecierea caracterului de ajutor de stat într-o acțiune având drept obiect recuperarea plăților efectuate și neefectuarea unor plăți ulterioare, o instanță națională este obligată să respecte interpretarea juridică a Comisiei din decizia de deschidere a procedurii?
- 2) În cazul unui răspuns negativ la prima întrebare:
- În temeiul dispozițiilor în materie de ajutoare de stat, măsurile unei întreprinderi publice, în sensul articolului 2 litera (b) punctul (i) din Directiva 2006/111/CE a Comisiei din 16 noiembrie 2006 privind transparența relațiilor financiare dintre statele membre și întreprinderile publice, precum și transparența relațiilor financiare din cadrul anumitor întreprinderi (JO L 318, p. 17, Ediție specială, 8/vol. 05, p. 66 [...]), care exploatează un aeroport trebuie să fie considerate măsuri selective în sensul articolului 107 alineatul (1) din TFUE numai pentru motivul că de aceste ajutoare beneficiază doar operatorii de transport aerian care utilizează aeroportul?
- 3) În cazul unui răspuns negativ la a doua întrebare:
- a) În cazul în care întreprinderea publică care exploatează aeroportul acordă în mod transparent tuturor operatorilor de transport aerian care decid să utilizeze aeroportul aceleași condiții în acest scop, criteriul selectivității nu este îndeplinit?

- b) Acest lucru este valabil și în cazul în care operatorul aeroportului urmează un anumit model comercial (în speță colaborarea cu așa-numiții operatori de transport aerian low-cost, iar condițiile de utilizare sunt adaptate pentru această categorie de clienți și de aceea ele nu sunt la fel de atractive pentru toate companiile aeriene?)
- c) Cu toate acestea, există o măsură selectivă în cazul în care timp de mai mulți ani majoritatea pasagerilor aeroportului aparține unei companii aeriene?”

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la admisibilitate

- 19 Lufthansa contestă admisibilitatea cererii de decizie preliminară pentru motivul că decizia de trimitere ar fi insuficient motivată și nu ar expune în mod detaliat situația de fapt din litigiul principal.
- 20 În această privință, trebuie amintit, după cum rezultă dintr-o jurisprudență constantă, că necesitatea de a ajunge la o interpretare a dreptului Uniunii care să îi fie utilă instanței naționale impune definirea de către aceasta din urmă a cadrului factual și normativ în care se încadrează întrebările adresate sau cel puțin explicarea ipotezelor de fapt pe care se întemeiază aceste întrebări (a se vedea Hotărârea din 31 ianuarie 2008, Centro Europa 7, C-380/05, Rep., p. I-349, punctul 57 și jurisprudența citată, precum și Hotărârea din 11 martie 2010, Attanasio Group, C-384/08, Rep., p. I-2055, punctul 32). Aceste cerințe sunt aplicabile în special în domeniul concurenței, care se caracterizează prin situații complexe de fapt și de drept (a se vedea în acest sens, printre altele, Hotărârea din 26 ianuarie 1993, Telemarsicabruzzo și alții, C-320/90-C-322/90, Rec., p. I-393, punctul 7, precum și Hotărârea Attanasio Group, citată anterior, punctul 32 și jurisprudența citată).
- 21 Potrivit jurisprudenței Curții, este de asemenea important ca instanța națională să indice motivele exacte care au determinat-o să reflecteze asupra interpretării dreptului Uniunii și să considere necesar să adreseze Curții întrebări preliminare (a se vedea în acest sens, printre altele, Hotărârea din 6 decembrie 2005, ABNA și alții, C-453/03, C-11/04, C-12/04 și C-194/04, Rec., p. I-10423, punctul 46 și jurisprudența citată, precum și Ordonanța din 20 ianuarie 2011, Chihabi și alții, C-432/10, punctul 22).
- 22 În speță, trebuie să se constate că decizia de trimitere cuprinde elementele de fapt și de drept care permit atât Curții să dea răspunsuri utile instanței de trimitere, cât și guvernelor statelor membre, precum și celorlalte persoane interesate să își prezinte observațiile conform articolului 23 din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene. În plus, motivele care au determinat instanța de trimitere să adreseze întrebări preliminare Curții au fost precizate în mod clar în decizia de trimitere.
- 23 În consecință, cererea de decizie preliminară este admisibilă.

Cu privire la prima întrebare

- 24 Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită, în esență, să se stabilească dacă, atunci când, în temeiul articolului 108 alineatul (3) TFUE, Comisia a inițiat procedura oficială de investigare prevăzută la alineatul (2) al articolului menționat cu privire la o măsură de stat care nu a fost notificată în cursul executării, o instanță națională sesizată cu o cerere având ca obiect încetarea executării acestei măsuri și recuperarea sumelor deja plătite are obligația să stabilească consecințele unei eventuale încălcări a obligației de suspendare a punerii în aplicare a acestei măsuri.

- 25 Articolul 108 alineatul (3) TFUE instituie un control preventiv asupra proiectelor de ajutoare noi (Hotărârea din 11 decembrie 1973, Lorenz, 120/73, Rec., p. 1471, punctul 2, precum și Hotărârea din 12 februarie 2008, CELF și Ministre de la Culture et de la Communication, denumită în continuare „Hotărârea CELF I”, C-199/06, Rep., p. I-469, punctul 37).
- 26 Măsura de prevenire astfel organizată urmărește să fie puse în aplicare doar ajutoarele compatibile. În vederea realizării acestui obiectiv, punerea în aplicare a unui proiect de ajutor este amânată până când îndoiala privind compatibilitatea acestuia este eliminată prin decizia finală a Comisiei (Hotărârea CELF I, citată anterior, punctul 48).
- 27 Punerea în aplicare a acestui sistem de control revine, pe de o parte, în sarcina Comisiei și, pe de altă parte, în sarcina instanțelor naționale, rolurile lor respective fiind complementare, însă distincte (a se vedea în acest sens Hotărârea din 11 iulie 1996, SFEI și alții, C-39/94, Rec., p. I-3547, punctul 41, Hotărârea din 21 octombrie 2003, van Calster și alții, C-261/01 și C-262/01, Rec., p. I-12249, punctul 74, precum și Hotărârea din 5 octombrie 2006, Transalpine Ölleitung in Österreich, C-368/04, Rec., p. I-9957, punctele 36 și 37).
- 28 În timp ce aprecierea compatibilității unor măsuri de ajutor cu piața comună este de competența exclusivă a Comisiei, care acționează sub controlul instanțelor Uniunii, instanțele naționale asigură, până la adoptarea deciziei finale a Comisiei, protecția drepturilor justițiabililor în raport cu o încălcare eventuală de către autoritățile de stat a interdicției prevăzute la articolul 108 alineatul (3) TFUE (a se vedea în acest sens Hotărârile citate anterior van Calster și alții, punctul 75, precum și Transalpine Ölleitung in Österreich, punctul 38).
- 29 Intervenția instanțelor naționale rezultă din efectul direct recunoscut interdicției de punere în aplicare a proiectelor de ajutor, prevăzută la articolul 108 alineatul (3) ultima teză TFUE. În această privință, Curtea a precizat că aplicabilitatea imediată a interdicției de punere în aplicare prevăzute la acest articol se extinde la toate ajutoarele care ar fi fost puse în aplicare fără a fi notificate (Hotărârea Lorenz, citată anterior, punctul 8, Hotărârea din 21 noiembrie 1991, Fédération nationale du commerce extérieur des produits alimentaires și Syndicat national des négociants et transformateurs de saumon, denumită în continuare „Hotărârea FNCE”, C-354/90, Rec., p. I-5505, punctul 11, precum și Hotărârea SFEI și alții, citată anterior, punctul 39).
- 30 Instanțele naționale trebuie să garanteze justițiabililor că se vor stabili toate consecințele unei încălcări a articolului 108 alineatul (3) ultima teză TFUE, în conformitate cu dreptul lor național, în ceea ce privește atât validitatea actelor de executare, cât și recuperarea ajutoarelor financiare acordate cu încălcarea acestei dispoziții sau eventuale măsuri provizorii (Hotărârile citate anterior FNCE, punctul 12, precum și SFEI și alții, punctul 40).
- 31 Prin urmare, obiectul misiunii instanțelor naționale este de a adopta măsurile adecvate pentru a remedia nelegalitatea punerii în aplicare a ajutoarelor, cu scopul ca beneficiarul să nu păstreze libera dispoziție a acestora pentru perioada rămasă până la decizia Comisiei (Hotărârea din 11 martie 2010, CELF și ministere de la Culture et de la Communication, C-1/09, Rep., p. I-2099, punctul 30).
- 32 Deschiderea de către Comisie a procedurii oficiale de investigare prevăzute la articolul 108 alineatul (2) TFUE nu poate înlătura, așadar, obligația instanțelor naționale de apărare a drepturilor justițiabililor în raport cu o încălcare eventuală a articolului 108 alineatul (3) TFUE (Hotărârea SFEI și alții, citată anterior, punctul 44).
- 33 În aceste condiții, conținutul obligației menționate poate varia după cum Comisia a inițiat sau nu a inițiat procedura oficială de investigare cu privire la măsura care face obiectul litigiului aflat pe rolul instanței naționale.

- 34 În ipoteza în care Comisia nu a inițiat încă procedura oficială de investigare și, prin urmare, nu s-a pronunțat încă asupra problemei dacă măsurile examinate pot constitui ajutoare de stat, instanțele naționale, atunci când sunt sesizate cu o cerere având ca obiect stabilirea consecințelor unei eventuale încălcări a articolului 108 alineatul (3) ultima teză TFUE, pot fi obligate să interpreteze și să aplice noțiunea de ajutor de stat pentru a determina dacă ajutoarele respective ar fi trebuit notificate Comisiei (a se vedea în acest sens Hotărârea SFEI și alții, citată anterior, punctele 49 și 53, precum și punctul 1 din dispozitiv). Acestor instanțe le revine astfel obligația să verifice, printre altele, dacă măsura în cauză constituie un avantaj și dacă este selectivă, mai exact dacă favorizează anumite întreprinderi sau anumiți producători în sensul articolului 107 alineatul (1) TFUE (Hotărârea Transalpine Ölleitung in Österreich, citată anterior, punctul 39).
- 35 Astfel, obligația de notificare și interdicția de punere în aplicare, prevăzute la articolul 108 alineatul (3) TFUE, se referă la proiectele care pot fi calificate drept ajutoare de stat în sensul articolului 107 alineatul (1) TFUE. Prin urmare, înainte de a stabili consecințele unei eventuale încălcări a articolului 108 alineatul (3) ultima teză TFUE, instanțele naționale trebuie să se pronunțe în prealabil asupra aspectului dacă măsurile în cauză constituie sau nu constituie ajutoare de stat.
- 36 În ipoteza în care Comisia a inițiat deja procedura oficială de investigare prevăzută la articolul 108 alineatul (2) TFUE, trebuie examinat ce măsuri se impun a fi adoptate de instanțele naționale.
- 37 Deși, în mod cert, este adevărat că aprecierile efectuate în decizia de deschidere a procedurii oficiale de investigare au un caracter preliminar, această împrejurare nu implică faptul că decizia respectivă este lipsită de efecte juridice.
- 38 Trebuie subliniat în această privință că, în cazul în care instanțele naționale ar putea estima că o măsură nu constituie un ajutor în sensul articolului 107 alineatul (1) TFUE și, prin urmare, ar putea să nu suspende punerea sa în aplicare, deși Comisia tocmai a constatat în decizia sa de deschidere a procedurii oficiale de investigare că această măsură poate prezenta elemente de ajutor, efectul util al articolului 108 alineatul (3) TFUE ar fi compromis.
- 39 Astfel, pe de o parte, dacă evaluarea preliminară a caracterului de ajutor al măsurii în cauză, efectuată în decizia de deschidere a procedurii oficiale de investigare, este ulterior confirmată în decizia finală a Comisiei, instanțele naționale și-ar fi încălcat obligația, impusă de articolul 108 alineatul (3) TFUE și de articolul 3 din Regulamentul nr. 659/1999, de a suspenda punerea în aplicare a oricărui proiect de ajutor până la adoptarea deciziei Comisiei privind compatibilitatea acestui proiect cu piața internă.
- 40 Pe de altă parte, chiar dacă în decizia sa finală Comisia ar trebui să concluzioneze în sensul lipsei unor elemente de ajutor, obiectivul privind prevenția, care stă la baza sistemului de control al ajutoarelor de stat instituit de Tratatul FUE și amintit la punctele 25 și 26 din prezenta hotărâre, impune ca, în urma unei îndoieli exprimate în decizia de deschidere a procedurii oficiale de investigare în ceea ce privește caracterul de ajutor al acestei măsuri și compatibilitatea sa cu piața internă, punerea în aplicare a acesteia să fie amânată până ce îndoiala menționată este eliminată prin decizia finală a Comisiei.
- 41 Trebuie subliniat de asemenea că aplicarea normelor Uniunii în materie de ajutoare de stat se întemeiază pe o obligație de cooperare loială între, pe de o parte, instanțele naționale și, pe de altă parte, Comisia și instanțele Uniunii, în cadrul căreia fiecare acționează în funcție de rolul care îi este atribuit de tratat. În cadrul acestei cooperări, instanțele naționale trebuie să adopte toate măsurile generale sau speciale de natură să asigure executarea obligațiilor care rezultă din dreptul Uniunii și să se abțină de la cele susceptibile să pună în pericol realizarea obiectivelor tratatului, după cum rezultă din cuprinsul articolului 4 alineatul (3) TUE. Astfel, instanțele naționale trebuie, în special, să se abțină să adopte decizii contrare unei decizii a Comisiei, chiar dacă aceasta are caracter provizoriu.

- 42 Așadar, atunci când Comisia a inițiat procedura oficială de investigare cu privire la o măsură în curs de executare, instanțele naționale au obligația să adopte toate măsurile necesare pentru a stabili consecințele unei eventuale încălcări a obligației de suspendare a punerii în aplicare a măsurii menționate.
- 43 În acest scop, instanțele naționale pot decide să suspende punerea în aplicare a măsurii în cauză și să dispună recuperarea sumelor deja plătite. Acestea pot de asemenea să decidă dispunerea unor măsuri provizorii pentru a asigura, pe de o parte, protecția intereselor părților în cauză și, pe de altă parte, efectul util al deciziei Comisiei de deschidere a procedurii oficiale de investigare.
- 44 Atunci când au îndoieli cu privire la problema dacă măsura în cauză constituie un ajutor de stat în sensul articolului 107 alineatul (1) TFUE sau la validitatea sau la interpretarea deciziei de deschidere a procedurii oficiale de investigare, instanțele naționale pot, pe de o parte, să solicite lămuriri Comisiei și, pe de altă parte, pot sau trebuie, conform articolului 267 al doilea și al treilea paragraf TFUE, astfel cum este interpretat de Curte, să adreseze o întrebare preliminară Curții (a se vedea în acest scop, în ceea ce privește trimiterile preliminare în aprecierea validității în materie de ajutoare de stat, Hotărârea din 10 ianuarie 2006, Cassa di Risparmio di Firenze și alții, C-222/04, Rec., p. I-289, punctele 72-74).
- 45 Ținând seama de ansamblul considerațiilor care precedă, trebuie să se răspundă la prima întrebare:
- Atunci când, în temeiul articolului 108 alineatul (3) TFUE, Comisia a inițiat procedura oficială de investigare prevăzută la alineatul (2) al articolului menționat cu privire la o măsură care nu a fost notificată în cursul executării, o instanță națională sesizată cu o cerere având ca obiect încetarea executării acestei măsuri și recuperarea sumelor deja plătite are obligația să adopte toate măsurile necesare pentru a stabili consecințele unei eventuale încălcări a obligației de suspendare a punerii în aplicare a măsurii menționate.
 - În acest scop, instanța națională poate decide să suspende punerea în aplicare a măsurii în cauză și să dispună recuperarea sumelor deja plătite. Aceasta poate de asemenea să decidă dispunerea unor măsuri provizorii pentru a asigura, pe de o parte, protecția intereselor părților în cauză și, pe de altă parte, efectul util al deciziei Comisiei de deschidere a procedurii oficiale de investigare.
 - Atunci când instanța națională are îndoieli cu privire la problema dacă măsura în cauză constituie un ajutor de stat în sensul articolului 107 alineatul (1) TFUE sau la validitatea sau la interpretarea deciziei de deschidere a procedurii oficiale de investigare, aceasta poate, pe de o parte, să solicite lămuriri Comisiei și, pe de altă parte, poate sau trebuie, conform articolului 267 al doilea și al treilea paragraf TFUE, să adreseze o întrebare preliminară Curții.

Cu privire la a doua și la a treia întrebare

- 46 Având în vedere răspunsul oferit la prima întrebare, nu trebuie să se răspundă la a doua și la a treia întrebare.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 47 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a doua) declară:

Atunci când, în temeiul articolului 108 alineatul (3) TFUE, Comisia Europeană a inițiat procedura oficială de investigare prevăzută la alineatul (2) al articolului menționat cu privire la o măsură care nu a fost notificată în cursul executării, o instanță națională sesizată cu o cerere având ca obiect încetarea executării acestei măsuri și recuperarea sumelor deja plătite are obligația să adopte toate măsurile necesare pentru a stabili consecințele unei eventuale încălcări a obligației de suspendare a punerii în aplicare a măsurii menționate.

În acest scop, instanța națională poate decide să suspende punerea în aplicare a măsurii în cauză și să dispună recuperarea sumelor deja plătite. Aceasta poate de asemenea să decidă dispunerea unor măsuri provizorii pentru a asigura, pe de o parte, protecția intereselor părților în cauză și, pe de altă parte, efectul util al deciziei Comisiei Europene de deschidere a procedurii oficiale de investigare.

Atunci când instanța națională are îndoieli cu privire la problema dacă măsura în cauză constituie un ajutor de stat în sensul articolului 107 alineatul (1) TFUE sau la validitatea sau la interpretarea deciziei de deschidere a procedurii oficiale de investigare, aceasta poate, pe de o parte, să solicite lămuriri Comisiei Europene și, pe de altă parte, poate sau trebuie, conform articolului 267 al doilea și al treilea paragraf TFUE, să adreseze o întrebare preliminară Curții de Justiție a Uniunii Europene.

Semnături